

**IJTIMOYIY ISHNING RIVOJLANISHIDA XALQARO TAJRIBA
VA MILLIY MODELNING UYG‘UNLIGI**

*Termiz davlat pedagogika instituti
Pedagogika kafedrasida v.b. dotsenti
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD) Shaydullayeva Kamola Shapulatovna
Termiz davlat pedagogika instituti
Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti
Pedagogika yo‘nalishi 3 -bosqich talabalari
Tog‘ayeva Dilshoda Komil qizi
Abdujabborova Zuhra Eshmamatovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy ishning rivojlanishida xalqaro tajriba va milliy model o‘rtasidagi uyg‘unlik masalalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Xususan, rivojlangan mamlakatlar ijtimoiy ish tizimlarida qo‘llanilayotgan zamonaviy yondashuvlar, innovatsion metodlar va xizmat ko‘rsatish modellari o‘rganilib, ularning milliy sharoitga moslashtirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada O‘zbekistonning ijtimoiy himoya tizimi, milliy qadriyatlar va ijtimoiy siyosat asosida shakllanayotgan ijtimoiy ish modeli hamda uning xalqaro standartlar bilan uyg‘unligi tahlil etiladi. Shuningdek, ijtimoiy ishni rivojlantirishda tajriba almashinuvi, raqamli texnologiyalar va professional kompetensiyalarni oshirishning ahamiyati asoslab beriladi..

Kalit so‘zlar: ijtimoiy ish, xalqaro tajriba, milliy model, ijtimoiy himoya, ijtimoiy siyosat, innovatsion yondashuv, raqamli texnologiyalar, professional kompetensiya, ijtimoiy xizmatlar, integratsiya.

Annotation: This article analyzes the issue of harmonization between international experience and the national model in the development of social work. In particular, it examines modern approaches, innovative methods, and service delivery models used in developed countries’ social work systems and explores possibilities for adapting them to national conditions. The paper also analyzes Uzbekistan’s social protection system, the national social work model based on cultural values and social policy, and its alignment with international standards. Furthermore, the importance of experience exchange, digital technologies, and the development of professional competencies in advancing social work is substantiated.

Keywords: social work, international experience, national model, social protection, social policy, innovative approach, digital technologies, professional competence, social services, integration

KIRISH

Zamonaviy globallashtirish jarayonlari sharoitida ijtimoiy ish tizimi jadal rivojlanib, turli mamlakatlar o'rtasida tajriba almashinuvi kuchayib bormoqda. Bugungi kunda ijtimoiy ish nafaqat milliy darajadagi ijtimoiy muammolarni hal etish vositasi, balki xalqaro standartlar va ilg'or tajribalarni uyg'unlashtirish orqali samaradorligi oshirilayotgan muhim ijtimoiy institut sifatida shakllanmoqda. Ayniqsa, kambag'allikni kamaytirish, ijtimoiy tengsizlikni bartaraf etish, nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash, bolalar va yoshlarni ijtimoiy himoya qilish kabi yo'nalishlarda xalqaro tajriba va milliy model uyg'unligi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy ish tizimini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ijtimoiy davlat tamoyillari mustahkamlangan bo'lib, unga ko'ra davlat fuqarolarning munosib turmush darajasi, ijtimoiy himoyasi va teng imkoniyatlarini ta'minlash majburiyatini oladi. Bu esa ijtimoiy ishning huquqiy asosini tashkil etadi hamda uning rivojlanishiga konstitutsiyaviy kafolat beradi. So'nggi yillarda mamlakatda ijtimoiy sohani isloh qilish, aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va xalqaro tajribalarni milliy tizimga integratsiya qilishga qaratilgan qator farmon va qarorlar qabul qilindi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy himoya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonlari, "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" hamda ijtimoiy xizmatlar tizimini modernizatsiya qilishga oid qarorlari ijtimoiy ishning yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilmoqda. Ushbu hujjatlar asosida ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish tizimi raqamlashtirilmoqda, manzillilik tamoyili kuchaytirilmoqda va xalqaro standartlarga moslashtirilmoqda. Bundan tashqari, "Ijtimoiy xizmatlar to'g'risida"gi Qonun ijtimoiy ish faoliyatining huquqiy asoslarini yanada mustahkamlab, ijtimoiy xizmatlarning turlari, ularni ko'rsatish tartibi va subyektlarini aniq belgilab berdi. Mazkur qonun ijtimoiy ish tizimida davlat, nodavlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish, ijtimoiy buyurtma va grant mexanizmlarini joriy etish orqali xalqaro tajriba elementlarini milliy modelga moslashtirishga imkon yaratdi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda ijtimoiy ish tizimi yuqori darajada institutsionallashtirilgan bo'lib, unda professional standartlar, sertifikatlash tizimi, multidisiplinar yondashuv va raqamli texnologiyalar keng qo'llaniladi. Xususan, Yevropa mamlakatlari va AQSh tajribasida ijtimoiy ish individual yondashuv, case management (holatni boshqarish) va community-based (jamoaga asoslangan) xizmatlar orqali tashkil etiladi. Ushbu tajribalar O'zbekiston ijtimoiy ish tizimini modernizatsiya qilishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, milliy modelning shakllanishida o'ziga xos tarixiy, madaniy va ijtimoiy omillar ham muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston sharoitida ijtimoiy ish tizimi mahalla instituti, oilaviy

qadriyatlar va milliy an'analar bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanmoqda. Bu esa ijtimoiy ishning milliy modelini xalqaro tajribadan farqlovchi asosiy jihatlardan biridir. Mahalla instituti orqali aholiga yaqinlashgan ijtimoiy xizmatlar tizimi ijtimoiy muammolarni tezkor aniqlash va hal etishda samarali mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Shuningdek, ijtimoiy ishni rivojlantirishda raqamli texnologiyalarni joriy etish, elektron ma'lumotlar bazalarini shakllantirish, "Temir daftar", "Ayollar daftari" va "Yoshlar daftari" kabi tizimlarning yaratilishi milliy modelning innovatsion asoslarini kuchaytirmoqda. Bu tizimlar xalqaro tajribadagi social registry (ijtimoiy reyestr) modellariga mos kelib, manzillilik va samaradorlikni oshirishga xizmat qilmoqda. Yuqoridagilardan kelib chiqib, ijtimoiy ishning rivojlanishida xalqaro tajriba va milliy model uyg'unligi masalasi bugungi kunda nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb ilmiy muammo sifatida qaraladi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi ijtimoiy ish tizimida xalqaro tajribani o'rganish, uni milliy sharoitga moslashtirish mexanizmlarini tahlil qilish hamda O'zbekiston ijtimoiy ish modelining rivojlanish istiqbollari ilmiy asoslashdan iboratdir.

Ijtimoiy ishning rivojlanishida xalqaro tajriba va milliy model uyg'unligi masalasi bugungi kunda ijtimoiy siyosat va ijtimoiy pedagogika hamda sotsiologiya fanlarining eng muhim ilmiy yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Chunki har bir mamlakatning ijtimoiy muammolarni hal etish tizimi o'zining tarixiy rivojlanish yo'li, madaniy qadriyatlari va iqtisodiy imkoniyatlariga asoslangan bo'lsa-da, globallashtirish sharoitida bu tizimlar o'zaro ta'sir va integratsiya jarayoniga kirib bormoqda. Xalqaro tajriba ijtimoiy ishning metodologiyasini boyitadi, milliy model esa uni mahalliy sharoitga moslashtirib, amaliy samaradorligini ta'minlaydi. Shu sababli ijtimoiy ishni rivojlantirishda ushbu ikki yo'nalishning uyg'unligi muhim strategik ahamiyatga ega. Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda ijtimoiy ish tizimi yuqori darajada institutsionallashtirilgan bo'lib, u aniq standartlar, kasbiy kodekslar va sertifikatlash tizimiga asoslanadi. Masalan, Yevropa mamlakatlarida ijtimoiy ish "case management" modeli orqali tashkil etiladi, ya'ni har bir mijoz bilan individual ishlash, uning ehtiyojlarini baholash va mos xizmatlar paketini shakllantirish tizimi amal qiladi. AQShda esa community-based social work, ya'ni jamoaga asoslangan ijtimoiy ish modeli keng rivojlangan bo'lib, bunda mahalliy hamjamiyatlarning o'z muammolarini hal etishdagi ishtiroki kuchli qo'llab-quvvatlanadi. Skandinaviya mamlakatlarida esa universal ijtimoiy himoya modeli ustuvor bo'lib, barcha fuqarolarga teng ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish tamoyiliga asoslanadi. Ushbu tajribalar ijtimoiy ishning samaradorligini oshirishda professional yondashuv, raqamlashtirish va davlatning ijtimoiy mas'uliyati yuqori darajada ekanligini ko'rsatadi.

O'zbekiston ijtimoiy ish tizimi esa o'zining milliy modelini shakllantirish jarayonida xalqaro tajribaning ilg'or jihatlarini bosqichma-bosqich o'zlashtirib bormoqda. Bu jarayon bevosita davlat tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy islohotlar

bilan chambarchas bog‘liq. Xususan, ijtimoiy himoya tizimini isloh qilish, kambag‘allikni qisqartirish, bandlikni oshirish va aholining ijtimoiy faolligini kuchaytirishga qaratilgan davlat siyosati ijtimoiy ishning yangi bosqichga chiqishiga zamin yaratmoqda. “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi” doirasida ijtimoiy sohani rivojlantirish, raqamli boshqaruv tizimini joriy etish va ijtimoiy xizmatlarni aholiga yaqinlashtirish asosiy ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan. Milliy modelning muhim xususiyatlaridan biri bu mahalla institutining ijtimoiy ish tizimidagi markaziy o‘rnidir. Mahalla tizimi orqali aholining real ehtiyojlarini aniqlash, ijtimoiy muammolarni erta bosqichda aniqlash va tezkor hal etish imkoniyati yaratiladi. Bu jihat xalqaro tajribadagi community-based modelga juda yaqin bo‘lib, milliy sharoitda o‘ziga xos shaklda rivojlangan. Mahalla orqali yuritilayotgan “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari” tizimlari ijtimoiy reyestr konsepsiyasining milliy ko‘rinishi bo‘lib, u ijtimoiy yordamni manzilli va adolatli taqsimlash imkonini beradi. Shuningdek, milliy modelda ijtimoiy ishning raqamlashtirilishi alohida o‘rin tutadi. Elektron platformalar orqali ijtimoiy yordamga muhtoj shaxslarni aniqlash, ularni monitoring qilish va ularga xizmatlar ko‘rsatish jarayoni sezilarli darajada takomillashmoqda. Bu esa xalqaro tajribada keng qo‘llanilayotgan digital social work konsepsiyasiga mos keladi. Raqamli texnologiyalar ijtimoiy xizmatlarning shaffofligini oshiradi, inson omiliga bog‘liq xatolarni kamaytiradi va resurslardan samarali foydalanish imkonini yaratadi. Bundan tashqari, O‘zbekiston ijtimoiy ish tizimida nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyati institutlarining roli ortib bormoqda. Xalqaro tajribada ham ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatishda davlat va nodavlat sektor hamkorligi muhim omil sifatida e‘tirof etiladi. O‘zbekistonda esa bu hamkorlik ijtimoiy buyurtma, grantlar va ijtimoiy loyihalar orqali amalga oshirilmoqda. Bu yondashuv ijtimoiy xizmatlar bozorini kengaytirish, raqobat muhitini shakllantirish va innovatsion g‘oyalarni amaliyotga tatbiq etish imkonini beradi. Ijtimoiy ishning milliy modelini rivojlantirishda professional kadrlar tayyorlash masalasi ham muhim o‘rin tutadi. Xalqaro tajribada ijtimoiy ishchi yuqori malakali mutaxassis sifatida qaraladi va ularning faoliyati qat’iy kasbiy standartlar bilan tartibga solinadi. O‘zbekistonda ham ijtimoiy ish mutaxassislarini tayyorlash tizimi takomillashtirilib, oliy ta’lim muassasalarida maxsus yo‘nalishlar ochilmoqda, malaka oshirish kurslari tashkil etilmoqda hamda xalqaro almashinuv dasturlari kengaytirilmoqda. Bu esa milliy mutaxassislarning global tajribani o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, milliy modelning muhim jihati uning madaniy va ma’naviy asosga tayanishidir. O‘zbek jamiyatida oilaviy qadriyatlar, mehr-oqibat, hamjihatlik va ijtimoiy yordam an’analari kuchli rivojlangan bo‘lib, bu ijtimoiy ish tizimining insonparvarlik ruhini kuchaytiradi. Xalqaro tajribadagi professional yondashuvlar esa ushbu qadriyatlar bilan uyg‘unlashgan holda milliy modelni yanada boyitadi. Ijtimoiy ishning rivojlanishida xalqaro tajriba va milliy model uyg‘unligi ijtimoiy tizimni modernizatsiya qilish, uning

samaradorligini oshirish va aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirishda muhim omil hisoblanadi. Ushbu uyg'unlik natijasida ijtimoiy ish nafaqat yordam berish tizimi, balki jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi strategik institutga aylanadi.

Ijtimoiy ishning rivojlanishida xalqaro tajriba va milliy model uyg'unligini chuqurroq tahlil qilganda, ushbu jarayonning asosiy mazmuni moslashuv (adaptatsiya) va transformatsiya (yangilanish) mexanizmlariga borib taqaladi. Ya'ni, xorijiy tajribani shunchaki ko'chirib olish emas, balki uni milliy ijtimoiy-madaniy muhitga moslashtirish orqali yangi, o'ziga xos ijtimoiy ish modelini shakllantirish jarayoni amalga oshadi. Bu jarayonda ijtimoiy ishning falsafasi ham o'zgaradi: an'anaviy "yordam berish" modelidan "rivojlantirish va imkoniyat yaratish" modeliga o'tish kuzatiladi. Bu esa shaxsni passiv yordam oluvchi sifatida emas, balki o'z hayotini o'zgartira oladigan faol subyekt sifatida ko'rishga asoslanadi.

Xalqaro tajribada ijtimoiy ishning yana bir muhim tamoyili – bu evidence-based practice, ya'ni ilmiy dalillarga asoslangan amaliyotdir. Bu yondashuvga ko'ra, ijtimoiy xizmatlar empirik tadqiqotlar, statistik ma'lumotlar va ilmiy tahlillar asosida tashkil etiladi. O'zbekiston milliy modelida ham bu yondashuv asta-sekin joriy etilmoqda, chunki ijtimoiy siyosatni rejalashtirishda real ma'lumotlarga asoslanish resurslardan samarali foydalanish va aniq natijalarga erishish imkonini beradi. Masalan, kambag'allikni qisqartirish dasturlarida hududlar kesimida tahlillar olib borilishi, ehtiyojmand oilalar bazasining shakllantirilishi va ijtimoiy reyestrlar orqali monitoring qilinishi aynan ilmiy asoslangan boshqaruv elementlarini ifodalaydi. Shuningdek, xalqaro tajribada ijtimoiy ishning professional etikasi va standartlari juda yuqori darajada rivojlangan. Ijtimoiy ishchi faoliyati maxfiylik, inson huquqlarini hurmat qilish, diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik va mijoz manfaatlarini ustuvor qo'yish tamoyillariga asoslanadi. O'zbekistonda ham bu tamoyillar bosqichma-bosqich milliy qonunchilik va kasbiy amaliyotga singdirilmoqda. Bu esa ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish bilan birga, jamiyatda ijtimoiy adolat va ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. Milliy model va xalqaro tajriba uyg'unligining yana bir muhim yo'nalishi bu innovatsion ijtimoiy texnologiyalarni joriy etishdir. Raqamli transformatsiya jarayoni ijtimoiy ishni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Sun'iy intellekt, big data tahlillari, elektron platformalar va mobil ilovalar orqali ijtimoiy xizmatlarni boshqarish imkoniyati kengaymoqda. Bu texnologiyalar yordamida ijtimoiy risk guruhlarini erta aniqlash, muammolarni prognoz qilish va tezkor aralashuv choralarini ko'rish mumkin bo'lmoqda. Xalqaro tajribada keng qo'llanilayotgan ushbu yondashuvlar O'zbekiston sharoitida ham moslashtirilib, milliy ijtimoiy xizmatlar tizimiga integratsiya qilinmoqda.

Bundan tashqari, ijtimoiy ishda intersektor hamkorlik muhim o'rin tutadi. Ya'ni davlat, nodavlat tashkilotlar, xususiy sektor va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik orqali ijtimoiy muammolarni hal etish samaradorligi oshadi. Xalqaro

tajribada bu model “public-private partnership” sifatida keng qo‘llaniladi. O‘zbekistonda ham ijtimoiy loyihalar, grant dasturlari va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik asosida ushbu yondashuv rivojlanmoqda. Bu esa ijtimoiy xizmatlar ko‘lamini kengaytirish va ularning sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy ishning milliy modelini rivojlantirishda yana bir muhim jihat – bu hududiy differensial yondashuvdir. Har bir hududning ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti, demografik tarkibi va madaniy xususiyatlari turlicha bo‘lgani uchun ijtimoiy siyosat ham moslashuvchan bo‘lishi zarur. Xalqaro tajribada ham “local needs assessment” tamoyili keng qo‘llaniladi, ya’ni har bir hududning ehtiyojlari alohida o‘rganilib, shunga mos ijtimoiy dasturlar ishlab chiqiladi. O‘zbekistonda ham bu yondashuv bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Shu bilan birga, ijtimoiy ishda barqaror rivojlanish konsepsiyasi (sustainable development) bilan uyg‘unlik ham muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy adolat, iqtisodiy barqarorlik va ekologik muvozanat o‘zaro bog‘liq holda qaralmoqda. Xalqaro miqyosda BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDGs) ijtimoiy ish uchun strategik yo‘nalish sifatida xizmat qilmoqda. Milliy model esa ushbu global maqsadlarni mahalliy sharoitga moslashtirish orqali amalga oshirilmoqda. Umuman olganda, ijtimoiy ishning rivojlanishida xalqaro tajriba va milliy model uyg‘unligi jarayoni dinamik, ko‘p bosqichli va doimiy takomillashib boruvchi tizimdir. Bu uyg‘unlik natijasida ijtimoiy ish nafaqat muammolarni hal etuvchi mexanizm, balki jamiyatni barqaror rivojlantiruvchi, inson kapitalini kuchaytiruvchi va ijtimoiy adolatni ta’minlovchi strategik institutga aylanadi.

XULOSA

Yuqoridagi ilmiy tahlillar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, ijtimoiy ishning rivojlanishida xalqaro tajriba va milliy model uyg‘unligi bugungi globallashuv sharoitida strategik ahamiyatga ega bo‘lgan jarayondir. Xalqaro tajriba ijtimoiy ishning nazariy-metodologik asoslarini boyitib, zamonaviy yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va samarali boshqaruv mexanizmlarini joriy etish imkonini bersa, milliy model esa ushbu tajribalarni mahalliy ijtimoiy-madaniy muhitga moslashtirish orqali ularning amaliy samaradorligini ta’minlaydi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston ijtimoiy ish tizimi so‘nggi yillarda jadal modernizatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Xususan, ijtimoiy himoya tizimining raqamlashtirilishi, manzilli ijtimoiy yordam mexanizmlarining joriy etilishi, mahalla institutining kuchaytirilishi hamda nodavlat sektor bilan hamkorlikning kengayishi milliy modelning xalqaro standartlarga yaqinlashayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, milliy modelning o‘ziga xosligi uning madaniy qadriyatlar, oilaviy institut va ijtimoiy hamjihatlik tamoyillariga tayanishida namoyon bo‘ladi.

Xalqaro tajriba va milliy model uyg‘unligi ijtimoiy ishni samarali tashkil etishning asosiy sharti bo‘lib, u ijtimoiy adolatni ta’minlash, kambag‘allikni qisqartirish, ijtimoiy tenglikni mustahkamlash va jamiyat barqarorligini oshirishga

xizmat qiladi. Kelgusida ushbu uyg'unlikni yanada chuqurlashtirish, innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish va professional kadrlar salohiyatini oshirish ijtimoiy ish tizimining rivojlanishida muhim yo'nalish bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN O'ZBEK MANBALARI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. “Ijtimoiy xizmatlar to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. – Toshkent, 2022.
3. “Yoshlar siyosati to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. – Toshkent, 2016 (yangilangan tahrir).
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ijtimoiy himoya, kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy islohotlarga oid farmon va qarorlari to'plami. – Toshkent, 2020–2025.
5. “Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi”. – Toshkent, 2022.
6. Abdullayeva N. Ijtimoiy ish asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. Xoliqov A. Ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ish nazariyasi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2019.
8. Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
9. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va kambag'allikni qisqartirish vazirligi hisobotlari. – Toshkent, 2023–2024.
10. Ijtimoiy tadqiqotlar instituti ilmiy tahlillari va ma'ruzalari. – Toshkent, 2021–2024.